

ITINERA IN PRAEHISTORIA. Studia in honorem magistri Nicolae Ursulescu quinto et sexagesimo anno, Editerunt VASILE COTIUGĂ, FELIX ADRIAN TENCARIU et GEORGE BODI, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2009, 356 p.

Volumul omagial dorește să aducă un prinos de recunoștință Profesorului nostru NICOLAE URSULESCU, într-un moment de bilanț – la împlinirea vârstei de 65 de ani și a fost gândit ca o surpriză plăcută din partea discipolilor. Culegerea de studii apare într-o ținută grafică elegantă datorită eforturilor editorilor, iar publicarea acesteia a fost suportată financiar de Fundația „Cucuteni pentru mileniul III” (președinte dr. Romeo Dumitrescu).

Deși activitatea Profesorului Nicolae Ursulescu este bine cunoscută, ne facem datoria de a reaminti câteva dintre detaliile biografiei sale. Nicolae Ursulescu s-a născut în primăvara anului 1943, pe 2 aprilie, la Iași. Studiile preuniversitare le-a efectuat la Brăila (1949–1960), fiind absolvent al secției umaniste a Liceului „Nicolae Bălcescu”. În 1965 a absolvit Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” Iași, specializarea Arheologie. Înscriș la doctorat în 1970, sub conducerea prof. univ. dr.

docent Mircea Petrescu-Dîmbovița, a devenit doctor în istorie în 1983 la Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, cu lucrarea „Primele culturi neolitice pe teritoriul Moldovei”, referenți în comisie fiind: Dumitru Berciu, Hadrian Daicoviciu și Sebastian Morintz.

Între anii 1965 și 1984 a activat la Facultatea de Istorie-Geografie a Institutului Pedagogic din Suceava (din 1977 transformat în Institutul de Învățământ Superior Suceava). A pus bazele unui Seminar de Arheologie, cu o colecție arheologică, formată prin săpăturile din timpul practicii de specialitate cu studenții, desfășurată pe șantierele de la Suceava, Mihoveni, Preutești ș.a.

A efectuat numeroase stagii de documentare și specializare, din care le menționăm doar pe unele din țară (București, Iași, Cluj) și din străinătate (Liège, Bari, Berlin, Thessalonik, Chișinău).

Între 1984 și 1989, în urma desființării Institutului din Suceava, a fost transferat la Institutul Politehnic

„Gh. Asachi” din Iași – Catedra de științe socio-umane, la disciplina *Probleme fundamentale ale Istoriei României*. Transferat ulterior (septembrie 1989) la Facultatea de Istorie din cadrul Universității „Al. I. Cuza” din Iași, a devenit titularul disciplinei *Istoria veche a românilor*, a ocupat, prin concurs, postul de conferențiar (februarie 1993) și cel de profesor (septembrie 1999).

De la 1 octombrie 2008 a ieșit la pensie, în prezent fiind profesor consultant. La 24 octombrie 2008, Senatul Universității i-a acordat titlul de *Profesor Emeritus*.

Revenit la Suceava, ca profesor asociat la secțiile Istorie-Geografie și Muzeologie, în anii universitari 1991–1992 și 1994–1996, după înființarea Universității „Ștefan cel Mare” (prin transformarea Institutului de Învățământ Superior Suceava), a susținut cursurile de *Istorie antică universală și Introducere în arheologie*. Pentru contribuțiile deosebite la dezvoltarea învățământului arheologic în partea de nord a Moldovei și la cunoașterea dezvoltării istorice a zonei, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava i-a acordat titlul de *Doctor Honoris Causa* (2009).

În calitate de conducător doctorate (din 2002), în domeniul *Istoria veche a României (Preistorie și Protoistorie)*, a îndrumat și călăuzește, cu deosebită generozitate, activitatea doctoranzilor și cea a mai tinerilor săi colaboratori, dintre care unii au ajuns specialiști serioși, pe cale de afirmare în domeniile lor de competență.

Ca fondator și director al Centrului Interdisciplinar de Studii Arheologice (CISA) din Iași, profesorul Nicolae Ursulescu s-a preocupat de introducerea în circuitul național a colecției Seminarului de Arheologie al Universității din Iași, realizând înscrierea codificată a celor mai valoroase piese în lista patrimoniului cultural național. În acest fel, a participat sau a sprijinit organizarea unor importante expoziții internaționale, dedicate neoliticului și eneoliticului din România, îndeosebi culturii Cucuteni: Vatican, Olten (Elveția) și Bytom (Polonia), ultima coordonată de Muzeul Bucovinei din Suceava. A coordonat redactarea catalogului expoziției de la Vatican, unde, pentru prima oară, s-a reușit prezentarea în comun (împreună cu Ucraina și Republica Moldova) a vestigiilor de pe întreg cuprinsul ariei de răspândire a civilizației Cucuteni-Tripolie.

A fost redactor-șef al revistei *Studia Antiqua et Archaeologica*, în perioada 1994–2007, editată de Catedra de Istorie Veche și Arheologie și CISA, timp în care au apărut 12 numere, toate cu materiale în limbi de largă circulație. În același timp, este membru în colegiul de redacție al revistelor *Acta Terrae Septemcastrensis* (Sibiu) și *Acta Musei Tutovensis* (Bârlad).

Reputatul arheolog s-a ocupat de-a lungul prodigioasei cariere științifice cu predilecție de: Istoria veche a României, Arheologia preistorică, Neoliticul și eneoliticul din Orient, Anatolia și Europa, Neolitizarea spațiului nord-balcanic, Exploatarea sării în preistorie, Viața spirituală a comunităților neo-eneolitice, Istoria tracilor și geto-dacilor.

Cercetările sale s-au concretizat printr-un număr impresionant de publicații, peste 280 de materiale științifice: 20 cărți de specialitate și cursuri universitare (dintre care

12 singur și opt în colaborare)¹, precum și studii, articole, note, cronici și recenzii în reviste de specialitate prestigioase din țară și străinătate. Este editor sau co-editor la șase volume de studii, dintre care cinci dedicate culturii Cucuteni²; a prezentat peste 200 de comunicări la sesiuni științifice din țară și peste hotare. A fost secretarul de redacție și coautor la primul volum al noului tratat de „Istoria Românilor”, apărut sub egida Academiei Române (2001).

Începând din 1961 (ca student practicant la Cucuteni) până în prezent a participat la activitatea a 24 de șantiere arheologice, în țară și peste hotare (Franța, Italia, Belgia, Republica Moldova), fiind responsabil la 15 șantiere din județele Suceava, Iași și Botoșani (Suceava-*Parcul Cetății*, Mihoveni, Preutești-*Cetate*, Preutești-*Haltă*, Prăjeni, Târgu Frumos, Isaiia, Movileni ș.a.).

În 1994 a inițiat o colaborare fructuoasă cu Departamentul de Arheologie și cu cel de Studii Clasice și Creștine al Universității din Bari, care continuă și astăzi, finalizându-se prin numeroase schimburi de profesori și studenți, organizarea a șapte colocvii italo-române, publicate în tot atâtea volume, cuprinzând lucrările prezentate la aceste colocvii. De asemenea, a pus bazele colocviilor comune *Moldavia Antiqua* ale departamentelor de arheologie ale Universităților din Iași și Chișinău. A participat la acțiuni de colaborare

¹ *Evoluția culturii Starčevo-Criș pe teritoriul Moldovei*, Muzeul Județean Suceava, 1984, 136 p.; *Dacia în cadrul lumii antice*, Ed. Unirea, Iași, 1992, 60 p.; *Începuturile istoriei pe teritoriul României*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 1998, 200 p.; ediție revăzută, 1999; ediția a II-a revizuită și adăugită, 2002, 202 p.; *Contribuții privind neoliticul și eneoliticul din regiunile est-carpătice ale României*, vol. I, Ed. Univ. „Al. I. Cuza” Iași, 2000, 388 p.; *Preutești-“Haltă”*. *O așezare cucuteniană pe valea Șomuzului Mare*, Casa Editorială “Demiurg”, Iași, 2003, 158 p. (în colaborare cu S. Ignătescu); *Neo-eneoliticul*, în: *Academia Română, Istoria României*, vol. I (coord.: M. Petrescu-Dîmbovița, Al. Vulpe), Ed. Enciclopedică, București, 2001, p. 111–209. (în colaborare cu M. Petrescu-Dîmbovița și D. Monah); *Religie și magie la est de Carpați acum 7000 de ani. Tezaurul cu obiecte de cult de la Isaiia*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2006, 156 p. + X pl. color. (în colaborare cu F. A. Tencariu); *Cucuteni. Ecouri în epocă ale monografiei lui Hubert Schmidt*, Ed. Univ. „Al. I. Cuza”, Iași, 2009, 152 p.

² M. Petrescu-Dîmbovița, N. Ursulescu, D. Monah, V. Chirica (editori), *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, BAI I, Ed. Univ. „Al. I. Cuza” Iași, 1987; N. Ursulescu, C. –M. Lazarovici (coordonatori), *Cucuteni 120 – Valori universale*, BAI XVII, Ed. Sedcom Libris, Iași, 2006, 224 p.; N. Ursulescu (editor coordonator), *Dimensiunea europeană a civilizației neolitice est-carpătice*, Ed. Univ. „Al. I. Cuza” Iași, 2007, 258 p.; N. Ursulescu (coordonator), *Cucuteni-Trypillia. A Great Civilization of Old Europe*, catalogul expoziției de la Vatican (Palazzo della Cancelleria), sept.-oct. 2008, București, 2008. (Varianta italiană: *Cucuteni-Trypillia. Una grande civiltà dell'antica Europa*, Iași, 2008); N. Ursulescu, R. Kogălniceanu, C. Crețu (a cura di), *Cucuteni. Tesori di una civiltà preistorica dei Carpazi. Atti del convegno italo-romeno, Roma, 18 ottobre 2007*, Accademia di Romania – Ed. Univ. „Al. I. Cuza”, Roma – Iași, 2008, 320 p.; N. Ursulescu (redactor șef), revista *Studia Antiqua et Archaeologica*: vol. II (1995); III–IV (1996–1997); V (1998); VI (1999); VII (2000); VIII (2002); IX (2003); X–XI (2004–2005); XII (2006).

științifică și cu universitățile din Liège, Berlin (*Freie Universität*) și Thessaloniki.

A participat la congresele internaționale ale Uniunii de Științe Preistorice și Protoistorice (organism științific afiliat UNESCO) de la Belgrad (1971), Bratislava (1991), Liège (2001) și Lisabona (2006), precum și la cel de al VI-lea *World Archaeological Congress* (Dublin, 2008); la Congresul de la Liège a condus lucrările unui colocviu, tipărite în colecția BAR (*British Archaeological Reports*) de la Oxford.

Membru al Uniunii Internaționale de Științe Preistorice și Protoistorice (din 1971), al Institutului Român de Tracologie (din 1986), al Societății de Științe Istorice din România (din 1966), al Centrului Internațional de studiere a culturii Cucuteni (din 1997). Între 1991 și 1995 a fost membru al Comisiei Naționale de Arheologie, iar între 2002 și 2006 în Comisia regională Moldova a monumentelor istorice (sub patronajul Ministerului Culturii și Cultelor).

Pentru activitatea depusă a primit câteva distincții: Medalia „Tudor Vladimirescu”, cl. I, acordată de Consiliul de Stat (1971); Diploma de onoare a municipiului Suceava (1988); Diploma de onoare a municipiului Călărași și Diploma de onoare a Muzeului Dunării de Jos din Călărași (octombrie 2001); Diploma de Merit a Ministerului Culturii și Cultelor, pentru rezultatele obținute în cercetarea arheologică (14 mai 2005).

Revenind la volumul omagial, conform uzanțelor, acesta începe cu *Tabula gratulatoria* (p. 7–9) în care semnează 233 de specialiști, dovadă a deosebitei prețurii de care se bucură Magistrul, iar cuvântul introductiv (*Réflexions sur un anniversaire*, p. 11–13) este semnat de Victor Spinei. Lista lucrărilor scrise de omagiat a fost întocmită de către Diana-Măriuca Vornicu (p. 15–24).

Volumul conține 25 de studii și articole semnate de arheologi și cercetători renumiți din țară și străinătate (p. 25–350), iar textele sunt circumscrise domeniilor de interes ale omagiatului.

Considerăm că nu este locul unor discuții critice aici, pe marginea fiecărei contribuții și, de aceea, ne limităm la a le enumera. Valoarea materialelor este sensibil inegală ținând cont de gradul de originalitate, de elementele de noutate, precum și de complexitatea analizei întreprinse de fiecare autor.

Mircea Petrescu-Dîmbovița în *Quelques données concernant les habitats du complexe énéolithique d'Ariuşd-Cucuteni-Tripolye* (p. 25–30) trece în revistă datele cunoscute până în prezent privitoare la modul de organizare internă a așezărilor.

Attila László, *A la recherche du temps perdu. The First Decades of Search for Cultural and Chronological Connections of the Ariuşd-Cucuteni-Tripolye Civilization* (p. 31–43), prezintă, pe scurt, în prima parte, descoperirea în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, a principalelor situri neolitice (eneolitice) cu ceramică pictată din Galiția, Bucovina, Transilvania, Moldova, Basarabia și Bucovina care au fost reunite, treptat, în complexul cultural Ariuşd-Cucuteni-Tripolie, apoi se urmărește modul în care aceste descoperiri au fost interpretate în contextul preistoriei europene. Ultima

parte a lucrării se referă la interesul lui Hubert Schmidt pentru ceramicile pictate est și sud-est europene.

Octavian Bounegru, *Carl Schuchhardt: notes sur les débuts de la recherche archéologique à Cucuteni* (p. 45–49) – autorul amintește contribuția esențială pe care marele arheolog german a avut-o la începerea primelor cercetări arheologice în așezarea de la Cucuteni.

Sándor-József Sztáncuj, *Interdisciplinary Archaeological Research in South-East Transylvania during the First Half of the 20th Century* (p. 51–59) prezintă cercetările interdisciplinare promovate de custodele Muzeului Național Secuiesc, Ferenc László.

Dumitru Boghian, *Gestualité et sémantique dans le plastique anthropomorphe de la Culture Précucuteni. Entre tradition et innovation* (p. 61–80) – autorul efectuează o incursiune teoretică în problematica gesticii și a arhetipurilor care sunt reflectate în plastica antropomoră a neoliticului și eneoliticului, în mod particular în cadrul statuetei culturii Precucuteni.

Diana-Măriuca Vornicu, *New Data on the Pre-Cucuteni Culture's Relations with the Cultures South of its Territory* (p. 81–90) – autoarea vorbește despre relațiile dintre culturile Precucuteni, Hamangia și Sava, prin prisma descoperirii unui capac străin mediului cucutenian de la Isaiia.

Ion Mareș, Constantin-Emil Ursu, Bogdan-Petru Niculică, *Un complexe archéologique de l'habitat de la culture Précucuteni III de Ițani-Ferma 2 (Suceava, dép. de Suceava)* (p. 91–106) prezintă complexele descoperite și diferite categorii de artefacte din situl Precucuteni III de la Ițani-Ferma 2.

Paraschiva-Victoria Batariuc, Constantin-Emil Ursu, *Small Finds Dating from the Pre-Cucuteni Culture, from Mihoveni-Cahla Morii* (p. 107–114) prezintă mai multe obiecte mărunte: cozi de polonic, fragmente de capace, fragmente de vase-altar, fragmente de vase de tip horă, fragmente de vase cu protome zoomorfe.

Marin Dinu, *Towards a New Systematization of the Cucuteni Culture* (p. 115–135) propune o nouă periodizare pentru cultura Cucuteni: I – perioada de formare, corespunzătoare culturii Precucuteni, II – perioada clasică, cu ceramică pictată tricrom corespunzătoare fazelor Cucuteni A, A–B și B din clasificarea lui H. Schmidt, III – perioada finală și de tranziție la epoca bronzului.

Corneliu Beldiman, Diana-Maria Sztancs, *Matière, artefact, symbole. Dents percées et imitations dans les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni* (p. 137–153) analizează artefacte din materii dure animale provenind din inventarul a șase depozite cu obiecte de prestigiu aparținând culturii Cucuteni (Ariuşd, Brad, Hăbășești, Izvoare, Cărbuna, Chetroșica).

Luminița Bejenaru, Romeo Cavaleriu, *Animal Husbandry in the Cucuteni A Settlements* (p. 155–159) – analizează resturile de animale domestice descoperite în așezările fazei A a culturii Cucuteni din România. Speciile studiate sunt bovina domestică, oaia, capra, porcul și câinele; studiul se axează pe caracteristici de subzistență rezultate din analizele arheozoologice.

Sergiu Haimovici, *The Ariuşd and the Cucuteni Cultures. A Comparative Evaluation of the Archaeozoology*

Characteristics (p. 161–166) – autorul realizează o analiză comparativă între descoperirile arheozoologice din mediile culturale Cucuteni și Ariușd, ajungând la concluzia că speciile de mamifere descoperite au avut aceleași caracteristici morfologice.

Ovidiu Cotoi, *Observations on the Source Areas of Raw Materials Used for Stone Tools within the Contexte of Exchanges among the Cucuteni Communities* (p. 167–177) – se încearcă în acest text să se identifice sursele primare ale principalelor roci utilizate de comunitățile cucuteniene pentru producerea uneltelor de piatră, dar în același timp se subliniază importanța surselor secundare, mai accesibile și mai frecvent utilizate pentru aprovizionarea cu materiile prime necesare.

Bogdan-Petru Niculică, *Sceptres cruciformes en pierre de l'Énéolithique découverts sur le territoire de la Moldavie* (p. 179–191) – autorul analizează sceptrele cruciforme aparținând eneoliticului dezvoltat, clarifică locul și data descoperirii piesei de la Bădeuți și realizează prima analiză complexă mineralogică și petrografică din țara pe un astfel de artefact.

Ruxandra Alaiba, *Quelques remarques sur la céramique peinte du groupe culturel Horodiștea/Erbiceni – Gordinești* (p. 193–197) – analizează ceramica descoperită în așezarea de la Trinca-Izvorul lui Luca.

Sabin-Adrian Luca, *Issues in Defining the Foeni-Mintia Cultural Group in Transylvania* (p. 199–210) – discută mai multe probleme ale definirii grupului cultural Foeni-Mintia și prezintă date despre cronologia relativă și absolută a siturilor aparținând acestui grup.

Gheorghe Lazarovici, Cornelia-Magda Lazarovici, *Cheile Turzii – Peștera Ungurească/Peștera Caprelor: Scheibhenckel – Bodrogheresztúr Horizon. Archaeological Excavations 2003–2004* (p. 211–226) – autorii descriu cel mai important complex arheologic descoperit – un atelier de prelucrare a aurului.

Marius Ciută, *A Chalcolithic Cultural Pit (Bothroy) Discovered at Șeușa-Gorgan (Alba County)* (p. 227–234) – prezintă un complex arheologic inedit, mai precis o groapă, care prin depunerile conținute, prin destinația sa (fântână), prin poziția geo-morfologică și în cadrul așezării, poate fi interpretată ca având destinație cultică.

Mihai Gligor, *Contributions to the Absolute Chronology of the Neolithic and Chalcolithic of Transylvania* (p. 235–244) introduce în circuitul științific rezultatele analizelor radiocarbon de la Alba Iulia-Lumea Nouă.

Dragoș Diaconescu, *Considerations Concerning the Habitat of the Tiszapolgár Culture in Romania* (p. 245–268) realizează un repertoriu cuprinzător al așezărilor

culturii Tiszapolgár din România, cu scurte considerații asupra habitatului.

Florin Drașovean, *Aspecte regionale în procesul de neolitizare a Banatului. Locuirea Starčevo-Criș de la Foeni-Sălaș* (p. 269–280) – discută principalele caracteristici ale procesului de neolitizare a Banatului, iar în partea a doua a articolului rezumă principalele caracteristici ale așezării de la Foeni-Sălaș.

Pavel Mirea, *On Vădastra Habitation in Southern Romania: Context and Results from the Teleorman Valley* (p. 281–293) autorul prezintă date recente legate de prezența culturii Vădastra la est de Olt, într-o zonă în care erau cunoscute puține descoperiri de acest fel.

Adrian Poruciuc, „Egyptoid” and „Semitidic” Elements as Relics from Prehistoric Substrata of European Languages (p. 295–301) aduce argumente în favoarea ideii că multe limbi europene conțin elemente substratice (pre-indoeuropene) de tip „egiptoid”, care au corespondente în limbile hamito-semitice, cu precădere în egipteană veche.

Vasile Cotiugă, *Experimental Archaeology: the Burning of the Chalcolithic Dwellings* (p. 303–342) autorul aduce în discuție problema cauzelor incendiilor locuințelor eneolitice, iar în partea a doua sunt prezentate rezultatele obținute de autor în cadrul experimentelor de ardere a mai multor tipuri de locuințe cucuteniene. Experimentele au permis autorului să considere că în eneolitic locuințele erau incendiate intenționat, cu aport de combustibil lemnos, arderea având probabil un caracter ritual.

Olivier Weller, *Exemples ethnographiques d'organisation du travail: les différentes exploitations de sel dans les Hautes Terres de Nouvelle-Guinée* (p. 343–350) – plecând de la trei exemple actuale de organizare a producției de sare din zonele înalte din Noua Guinee, se arată în ce fel grupurile culturale de aici, definite de un același tip general de organizare socio-politică, organizează exploatarea sării în modalități radical diferite în cazuri distincte. Se urmărește cauzalitatea unei asemenea variabilități a organizării muncii prin studierea modului de circulație, a funcțiilor socio-economice ale sării și, pe plan mai larg, a organizării sociale a acestor societăți egalitare.

Volumul se încheie cu Abrevieri (p. 351–355).

Considerăm, în final, că volumul contribuie din plin la dezvoltarea arheologiei preistorice, iar omagiatul poate fi mândru de această apariție editorială.

SERGIU CONSTANTIN ENEA